

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 15.

Lördagen den 15 April

1871.

Riksdagen och rikets försvar.

Inom få dagar skall representationen kallas att inför sitt eget folk och inför alla andra aflägga vittnesbörd om sin förmåga att uppfatta och uppfylla en af representantens första pligter, om ej den allra främsta, att sörja för värnandet af samhällets yttre sjelfständighet. Det kan trygt sägas, att sedan den nya riksdagsordningens antagande har ingen fråga stått på dagordningen som underkastat dess grunder en strängare kritik än försvarsfrågan. Och skulle det vid behandlingen deraf bevisas, hvad som sedan fyra år varit mer än en aning, att ena hälften af riksdagen vill ingen ting göra för fäderneslandets trygghet, så framticke de och deras komitenter i utbyte erhålla personliga fördelar, då är med detsamma domen fallen öfver 1866 års riksdagsordning, och då är tiden inne att se sig om efter utvägar för svenska folket att göra sin stämma hörd på annat sätt än hittills.

Vi tillåta oss här i våra läsares minne återkalla, att vi icke ett ögonblick hyst någon förhoppning om försvarsväsendets fullständiga ordnande vid denna riksdag; vi skulle knappast anse för någon lycka, om en så vigtig sak afgjordes genom slummen af en obetydlig röstöfvervigt å ena eller andra sidan. I sådant fall skulle den minoritet som funne sig undertryckt känna sig allt för mäktig att kunna motstå frestelsen till en reaktion vid första

lägliga tillfälle. Frågor af denna beskaffenhet borde egentligen aldrig slitas genom votering, men efter som ingen utväg finnes att under lugna tider komma till öfverensstämmelse på annat sätt, och intet af de föreliggande organisationsförslagen är af beskaffenhet att kunna framkalla någon allmän hänförelse, så är det klart att en majoritet måste fälla utslaget. Blir den i numeriskt afseende ej så betydlig som det för saken vore önskligt, bör dess beslut åtminstone stödja sig på grunder som bjuda aktning, och detta skall lyckas bättre, i samma mån dessa grunder äro stora, allmängiltiga och allmänt fattliga grundsatser. Skulle 1871 års riksdag åtskiljas utan att hafva i dess helhet antagit något bland de förslag som nu föreligga, må det vara förlätligt, ty en arméorganisation födes sällan om någonsin fullvuxen, såsom Minerva ur Jupiters hjerna, och till en stor patriotisk hänförelse fordras helt andra tidsförhållanden, helt andra personliga krafter, än dem vi nu hafva för ögonen; men skulle riksdagstiden löpa ut under ofruktbart gräl om inbillade rättigheter, utan att kamrarne blifvit ense om några allmänna grunder, på hvilka ett för vår sjelfständighet betryggande och efter våra tillgångar lämpadt försvarsverk kan byggas, då är det fara värdt att representationen spelar bort landets förtroende, på samma gång hon förspiller folkets anseende inför

andra folk och blottställer dess politiska framtid på ett sätt som vi rygga tillbaka för att här närmare beteckna.

Faran af ett sådant misslyckande är så mycket större, efter de starka uttryck i hvilka 1867 års riksdag inför tronen frambar sina bekymmer öfver rikets försvarslösa tillstånd. Det yttrades i den underdåniga skrifvelsen af den 13 Maj samma år, att »Svenska folket djupt inser och lifligt erkänner nödvändigheten af att för sitt försvar göra alla de uppoffringar, som utan nationalvälmågans hämmande kunna åstadkommas», och det tillades, att nationen »icke kan med lugn arbeta på sin fredliga utveckling, förr än frågan om betryggandet af dess yttre sjelfständighet på ett tillfredsställande sätt blifvit löst». Det var då inga moln på Europas himmel, som antyde några utomordentliga vådor för vår sjelfständighet; freden ansågs för en lång framtid betryggad, och om det någonsin fans en ursäkt för bristen på vilja att underkasta sig utomordentliga uppoffringar för stärkande af nationalförsvaret, hvilka icke af stundens omedelbara nödtvång syntes påkallade, så var det väl då, när hela den nordliga delen af vårt land, och ganska betydliga områden af det öfriga, nyss blifvit hemsökta af en missväxt, för afvändandet af hvars följder de utomordentligaste kraftåtgärder voro påkallade. Fyra år senare hade vi åtnjutit flere goda år för landtbruket, och den allmänna välmågan var större än någonsin, under det vi nyss bevittnat, huru en af Europas mäktigaste mititärstater låg slagen till marken, derföre att dess ledare hade försummat omtanken om dess stridsduglighet, och följden af den förändrade maktställningen i vår verldsdel har blifvit en allmän otrygghet, särdeles för de mindre folken. Hvilken hundrafalt stegrad betydelse hafva ej orden i 1867 års underdåniga skrifvelse nu erhållit af världshändelserna! Nu är tiden inne för riksdagen att hålla sina ståtliga löften.

Hvad har 1871 års riksdag, som sammanträdde nästan samtidigt med Frankrikes sista afgörande nederlag, hittills gjort för att inlösa 1867 års högtidliga försäkringar? Ett särskildt utskott för försvarverket beslöts, och Första kammaren insatte deri sina i frågan erfarnaste och för dess tillfredsställande lösning bäst egnade

män, medan Andra kammaren derur lika omsorgsfullt uteslöt alla sådana sakkunnige som, oberoende af partiintressena och oförvillade af partilidelserna, skulle hafva kunnat hederligt och framgångsfullt medverka till ett för hela landet hedrande och betryggande beslut. Af två bland ledamöterna från Andra kammaren hade man rätt att vänta någon militärisk insigt, och en tredje hade på sitt sätt ådagalagt nära bekantskap med indelningsverkets kamerala och ekonomiska detaljer, ehuru alla tre inträdde med en förutfattad mening och såsom det tycktes på förhand fullrustade att motstå all bevisning, medan de fyra återstående platserna besattes med personer, hvilkas kompetens i dessa invecklade frågor synbarligen var ganska ringa i jämförelse med de gifvet sakkunniga och rättrådiga mäns hvilka man omsorgsfullt undvek att använda. Och bakom detta maskineri ställes nu en osynlig och oansvarig niomannämnd, som hade trådarne i sina händer och, efter allt hvad man om utskottets verksamhet fått sig bekant, verkligen dirigerade spelet.

Resultatet blef förberedelserna fullkomligt värdigt: de särskilda kamrarnes ledamöter bildade, såsom man lätt kunde förutse, två kompakta partier midt emot hvarandra, och den förseglade sedeln fälde utslaget till Andra kammarens fördel. För sakens skull var detta slumpens förfogande icke att beklaga: vida värre hade det varit, om den åsigt som efter vår tanke är den riktiga fått en tillfällig handräckning af den blinda gudinnan. Hazardens gunst är sällan att eftersträfvä, minst af allt för den som har några bättre skäl att göra gällande.

Det kan icke vara vår mening att nu ingå i en kritik af hr kapten *J. Mankells* bekanta motion om ordnandet af landtförsvaret och det är lyckligtvis icke heller behöfligt, sedan den i militäriskt afseende fått sin dödsdom äfven af dem som äro indelningsverkets afgjorda vedersakare. Grundfelet deri är att den är ett politiskt arbete, icke ett militäriskt, och deri ligger äfven orsaken till dess mellertidiga framgång. Den mottogs med begärlighet såsom en fana för den fjerdedel af Andra kammaren hvilken, till hvad pris som helst, ville göra sig qvitt indelningsverket och icke hade något ausende för vare sig högre

medborgerliga öfvertygelser eller specielt militäriska insigter, hvilket den genom en anslutning till det Mankellska programmet lopp någon fara att kompromettera. I afseende på upphofsmannens personliga bevelsegrunder hafva vi ingen rätt att yttra oss, men alla anledningar gifva vid handen att han sjelf betraktar sitt verk mindre så som den militära yrkesmannens än såsom den politiska partimannens, och särskildt är det ett yttrande, hvilket han för icke många dagar sedan tillät sig i en tidningspolemik, som bättre än all ting annat åskådliggör den personliga ställning han synes önska att intaga. Han förklarade nemligen att alla anmärkningar som blifvit framställda mot hans förslag utgått från *det officiella hållet*. Det var en lång tid af hr Mankells offentliga lif under hvilket han sjelf uteslutande var att finna på »det officiella hållet». Han var icke blott då som nu officer i rikets tjenst, men han åtnöt tid efter annan för sina krigsvetenskapliga arbeten »från det officiella hållet» penningeunderstöd, hvilkas sammanlagda siffror uppgå till flere gånger taxeringsvärdet af en mindre soldatrote, och det var icke länge sedan kongl. m:t, på chefens för sjöförsvaret föredragning, tillerkände honom en betydlig summa såsom författarearvode för en lärobok i en del af krigskonsten, att utgå sedan skriften i erforderliga delar blifvit nödtorftligen öfversedd och rättad. Det är möjligt och till och med troligt, att hr Mankell, sedan han blifvit en politisk man, och sedan han funnit att arbetet äfven på andra områden, såsom till exempel hans medverkan till skarpskytteväsendets befordrande, icke heller saknat sina materiella belöningar, upphört att »från det officiella hållet» draga andra inkomster än dem som medfölja hans lönegrad; men det är icke lika troligt att hans nya verksamhet blifvit mera vinstbringande för samhället. Dock derom må hvar och en döma efter sin öfvertygelse.

Det må vara mindre angenämt för motionären att på detta sätt hafva gjort sig till föremål för en uppmärksamhet, hvilken kanske icke i allmänhet utfallit så smickraude som önskligt varit, mer sådant är alla offentliga mäns gemensamma öde, och hvad särskildt hr Mankell beträffar, så är det ansvar han åtagit sig en fullkom-

ligt frivillig börda, hvilken ingen bedt honom att lasta på sina skuldror. Minst af allt torde det kännas tillfredsställande för honom, att hans politiska vänner inom och utom försvarsutskottet så skoningslöst underkänt honom såsom militär, för att ensidigt upphöja honom såsom kameralist. Hans motion har blifvit tagen till fältrop för dem som vilja afskaffa indelningsverket men äfven af dem blifvit förkastad i det hvarom han bäst borde veta besked. Också har hans misslynthet deröfver gifvit sig luft i en massa reservationer, så väl mot den af utskottsmajoriteten föreslagna värfvade stamtruppen som i synnerhet mot en mängd punkter i värnepligtlagen. Hvad har han då utträttat som icke andra gjort lika väl utan honom, eller är »det betryckta jordbruket» så i grund utarmadt på förmågor, att det måste låna en sådan röst som hr Mankells till att föra sin talan?

I ett fall var han emellertid måhända oumbärlig: ingen annan ville framträda och säga så rent ut, att en del af svenska folket vägrar att göra hvad fosterlandet till sitt försvar har af nöden, annat än mot efterskänkande af förpligtelser till det allmänna, hvilka man frivilligt åtagit sig. Att hr Mankell haft detta mod, är i hans vänners ögon hans största berömmelse.

Konung och folk hafva gemensamt förklarat att vårt försvarsverk icke betryggar vår politiska sjelfständighet, och att de nya krafter som erfordras till detta ändamål endast äro att finna i en väsentlig utsträckning af den sedan sextio år i sin grundsats med vårt samhällsskick införlifvade personliga värnepligten. För åtagandet af en ökad försvarsbörda ifrågasattes af 1867 års riksdag, i några mer än sväfvande fraser, antingen vissa lindringar i rust- och rothållet, eller också indelningsverkets fullständiga aflösning och försvarskostnadernas fördelning jemväl på andra samhällsklasser. Kongl. m:t föreslog till 1869 års riksdag indelningsverkets bibehållande såsom grund för den stående hären, men derjemte lindringar, motsvarande omkring femtedelen af dess uppskattade tunga. Detta olyckliga medgifvande, bygd på ett oförlåtligt misstag om tänkesätten hos dem med hvilka man hade att göra, mötte hos riksdagen det kalla afvisande som, om

det kommit från någon mindre myndighet än den ena statsmakten, nästan skulle hafva fått namn af hån. Den från tron föreslagna värnepligtslagen kunde icke godkännas, »annat än i sammanhang med den fullständiga reorganisationen af rikets försvarsväsende», och lindringarne, så vidt de rörde rekruteringens ifrågasatta öfvertagande af kronan, skulle, »utan att det dermed afsedda ändamålet i någon hufvudsaklig mån vunnas, komma att rubba en af de få grunder som för närvarande i hela riket äro för indelningsverket gemensamma och på detsamma i viss mån sätta sin prägel», medan å andra sidan de lättnader som afsågos med det ifrågaställda normalkontraktet »dels skulle utfalla ojemt, dels ock detta kontrakt inom vissa orter åstadkomma en ökad börd».

Befogenheten af den sista invändningen kan icke förbises. Normalkontrakten äro i och för sig en riktig tanke, men den beror af ett jemnande i det olika trycket af indelningsverkets bördor, hvilket måste ske mellan de särskilda rotarne inbördes, så att den ena betalar till den andra den kapitaliserade skillnaden mellan den större och den lägre roteringskostnaden, en åtgärd som emellertid icke oss veterligen varit ifrågasatt. Att deremot staten skulle föreskrifva en roteringsjemning vore, sedan de roterade hemmanens skattebördor under många generationer bestämt deras värden i köp och skifte, vara ett så allvarsam ingripande i eganderätten att det ej utan våda borde kunna ifrågasättas. I det förra fallet hade regeringen, militäriskt att tala, lika ovilkorligt rätt som riksdagen hade rätt ur social synpunkt. Skall indelningsverket kvarstå såsom en nationellt civil inrättning, måste rekruteringen vara en enskild affär mellan rote- eller rusthållaren och soldaten; skall deremot institutionen betraktas såsom stammen för det lefvande nationalförsvaret, då måste soldatens anställande göras beroende af hans duglighet för yrket och af ingenting annat. Häri läg sålunda ett frö till obelåtenhet med det indelta systemet, som sista tidens erfarenhet endast bragt till frodigare växtlighet.

Om en yrkesman, såsom hr Mankell, eller hvilken annan som redligt sökt bilda sig en öfvertygelse, hade uppträdt mot indelningsverket på rent militära grunder,

försökt att visa dess oförenlighet med närvarande tidens krigsfördringar, ådagalagt de stridiga intressen som liksom rycka rotesoldaten åt två skilda håll, fredens och krigets allt mer oförenliga öfningar, hvilka stridigheter äfven på rotehållarens sida komma att underblåsas i samma mån som de nödiga krigsöfningarne mer och mer taga soldatens tid i oafbrutet anspråk och låta torpets skötsel under hans frånvaro helt och hållet falla på rotehållaren; — om man hade försökt att uppvisa svårigheterna, för att icke säga omöjligheten, att hafva en väsentligen jordbrukaende armé, sedan man beslutit att indraga det indelta befälets boställen, och för öfrigt framdragit alla de mångfaldiga betänkligheter som, med den närvarande dagens ohyggligt utbildade krigsteknik, höja sig mot tanken på vår gamla torparearmés förmåga af militärisk pånyttfödelse; — då hade en sådan man varit i sin goda rätt och äfven af olika tänkande haft att påräkna ödelad aktning.

Huru har man ställt frågan nu? Man har satt fäderneslandets samfälda försvar på offentlig auktion. Man uppdrager ur flickorna gamla urkunder, som af ena parten förklaras innebära frihet från utskrifning, och på den egna ensidiga tolkningen af dessa urkunder stöder man sin föregifna rätt att icke utan vederlag, i form af efterskänkta grundskatter, åtaga sig samma förpligtelse att försvara fädernesjorden, hvilken man är färdig att åläggga alla andra medborgare utom sig sjelf. På detta sätt bereder sig den ena delen af svenska folkets ombud att bestå den mogenhetspröfning, hvartill ej blott vårt eget utan grannfolken, och äfven aflägsnare nationer, men först och främst de samhällen äro sjelfskrifna vittnen, hvilka omständigheterna, förr eller senare, kunna förvandla till våra fiender.

Vi skola ej inlåta oss på den till trötthet och äckel omtuggade så kallade rättsfrågan, hvilken i motiverna till särskilda utskottets utlåtande blifvit formad helt och hållet efter de gamla kända förebilderna. Förgäfves har från motsidan — det officiella hållet! — blifvit bevisadt, att de utskrifningar hvilka knektekontrakten till en del lofva befrielse äro utskrifningar till fyllande af de stående regementen, men icke afse den personliga värue-

pligt, hvars grundtanke uppkom först under skakningarne af den första franska revolutionen, men hvars principiella tillämpning hos oss 1812 af de fyra riksständens antogs och särskildt af bondeståndet helsades med enhälligt och ljudligt hänförelse. Man hade då ännu icke gjort den upptäckten att 1812 års beväringsslag var en olaglighet. Förgäfvades man också påmint, att endast föga mer än en femtedel af samtliga knektekontrakten öfver hufvud innehåller några försäkningar om den förmenta befrielsen från utskrifning. Fåfångt är det äfven att söka bevisa, att vinsten af indelningsverkets upphäfvande icke är en vinst för jordbruket i allmänhet, utan endast en kapitalskänk åt de egare af roterade och berustade hemman som kunna lyckas att sälja sina egendomar genast efter skänkens mottagande. Lika fruktlöst har man i motionärens och hans vänners minne sökt återkalla den omständigheten, att om normalkontrakten innehölle en orättvisa deri, att den som betalade högsta roteringskostnaden, 513 rdr, skulle få de 413 efterskänkta, emedan den som betalar endast 66 rdr, skulle få en förhöjning till beloppet af 100 rdr, så är det intet grandrättvisare, att, om indelningsverket upphäfdes, skulle den ene få 513 rdr till skänks af staten, men den andra, ehuru lika berättigad till samhällets nåd, endast 66 rdr. Äfven så döf är man för den orättvisa som skulle träffa vissa rusthåll, särdeles vid de afsutna kavalleriregementen, i det rustningshjelpen indroges, hvars förmåner likaväl varit bestämmande i fråga om dessa hemmans värden i köp och skifte, medan de skånska rusthållarne, hvilkas rustningsräntor äro lågt bokförda, skulle göra orimliga vinster. Men man lyssnar icke längre till bevis; ju närmare afgörandets stund nalkas, desto mera obesväradt uttalar man:

Så jag vill och befäller: min vilja är lagen för alla.

Men utskottet vill dock låta nåd gå för rätt, och medgifver, efter hr Mankells förslag, en tid af femton år, under hvilka rust- och rotehallarne skulle före den slutliga befrielsen uppfylla sina åligganden till statsverket. Det anser sig dermed dels hafva förskaffat rust- och rotehallaren ett tillfälle att visa tillmötesgående med de andra samhällsklasserna, dels hafva ådaga-

lagt, att »personlig egennyttas svårigen kan förestäfa de flestas önskan om indelningsverkets afskaffande», liksom icke egendomarnes värden genast skulle börja stiga under inflytelsen af den i närmaste framtid försäkrade skatteeftergiften.

Det är på sådana grunder ett riksdagens utskott tilltrott sig kunna föreslå kamrarna att köpslå med rikets rust- och rotehallare. Det stipulerade priset för dessa medborgares åtagande af den allmänna värnepligten, i den starkt förminskade skala hvori denna nu föreligger, är en 65 eller 90 millioners köpesumma. att lyfta femton år efter den nya värnepligtlagens antagande, och hela världen inbjudes till köpevittnen. Men till yttermera visso för handens avslutande, har man velat öppna en prutmån, och detta skedde genom friherre *Ericsons* reservation mot det beslut hvar till han med sin röst bidragit, och som anses gömma rotehallareallmogens innersta tanke. Sannolikt hafva ledarne insett den absoluta ommöjligheten af indelningsverkets upphäfvande inom den korta tiden af femton år, då först inom 17 år fem åldersklasser skulle hafva hunnit att fullständigt genomgå den afsedda vapenöfningen, och man har derföre medgifvit en aflyftningstid af omkring 28 år, den kortaste termin på hvilken indelningsverket äfven med full aflösning skulle kunna hinna att afvecklas. Deri må nu ligga en skynt af förnuft, som vi ej vilja förneka, och äfven deri att indelningsverkets tunga skulle till sitt verkliga värde uppskattas; men vi kunna ej annat än på det allvarligaste förkasta det slags förklädning under hvilket det nya köpebudet döljes. Friherre *Ericson* kunde hafva sagt rent ut, att han vill hafva roterings- och rustningsskyldigheten efterskänkt om 28 år, men han har ej gjort det, utan i stället tagit sin tillflykt till en skenbar amortering. Han vill nemligen först afskrifva en femtedel af det kapital hvartill indelnningen, om man antager att det nuvarande besväret utgör sex procents ränta derå, må kunna uppskattas, och återstoden vill han låta indelningshafvaren under 28 år betala $7\frac{1}{2}$ procents ränta, hvarå $1\frac{1}{2}$ procent skola anses såsom amortering, till dess efter de 28 årens förlopp hela skulden skall lätsas vara betald. Men då dessa $7\frac{1}{2}$ procent å $\frac{1}{3}$ kapital vore alldeles detsamma

som 6 procent å hela kapitalet, så är hela denna amorteringsaffär endast en förevändning, ty hvilken gäldenär som helst skulle på detta sätt genom några års enkel räntebetalning kunna amortera sin kapitalskuld. Han behöfde ju endast afskrifva en del af hufvudstolen och sedan under några år godtskrifva sig motsvarande del af räntan såsom amortering.

Ännu klarare faller den verkliga beskaffenheten af denna så kallade amortering i ögonen, då rotehållaren, efter friherre Ericsons förslag, finge alternativ rätt att utgöra afbetalningen in natura, det vill säga fortfara att hålla soldat de 28 åren, för att sedermera vara saken qvitt. Han finge då hålla endast fyra femtedels soldat såsom förpligtelse och beräkna underhållet af den återstående lefvande femtedelen såsom afbetalning.

När vi först hörde talas om den Ericsonska reservationen, trodde vi ett ögonblick att de nio beslutit erbjuda ett verkligt tillmötesgående, en sannfärdig aflösning af indelningsverket, och icke blott en förkladd aflyftning. Vi hafva att inför våra läsare afbedja denna förvillelse. Vi hafva nu skådat saken i dess fulla nakenhet, och hvar och en vet, fullt och tydligt, hvarom det är fråga.

En lindring af indelningsverket kan efter förnuftigt språkbruk omöjligen sträcka sig längre än till de utöfver indelningsverkets ursprungliga åligganden tillkomna besvären, men aldrig till sjelfva soldatens underhåll. Allt hvad som ingår deruti är en ren skänk, som väl kan frivilligt erbjudas af båda statsmakterna, om anledning dertill finnes, och äfven så genom en revolution tillryckas af en för tillfället starkare, men aldrig rättmätigt genom den obetydligaste röstöfvervigt beslutas, till nackdel för det öfriga samhället. Rust- och rotehållet kan således icke sannfärdigt aflösas utan fullt vederlag till det allmänna för de nya bördor som derigenom falla på samhället i dess helhet. Hvad som genom förenklad uppbörd eller på annat sätt kan af omkostnaderna besparas, må gerna komma de skattdragande till godo, ty derpå blir ju icke statsverket lidande, och vi skulle för vår del gerna gå så långt, att tillstyrka realbördans uppskattning i penningar efter nu varande värden, ehuru staten derpå kan göra förlust i framtiden,

vid möjliga prisstegringar i naturprodukterna. Hvilka beqvämligheter eljest i händelse af en aflösning kunna åt indelningshafvarne beredas utan särskild tunga för andra medborgareklasser, är det en samvetssak att bevilja dem, och endast rättsgrunden står fast, att för bördans aflösning skall betalas hvad den verkligen är värd för det allmänna, är det möjligt att åstadkomma icke obetydande lättnader för den enskilde.

På den ståndpunkt ställa sig också fem af utskottets ledamöter ur Första kammaren, hvilka i en gemensam reservation yrka afslag på det af majoriteten föreslagna vilkoret för värnepligtlagens antagande. Ut i en ypperligt skrifven motivering tillbakavisas, ehuru i största korthet, den tolkning som pluraliteten, efter hr Mankells föredöme, tillåtit sig af knektekontrakten. »Vi våga icke», säga de, »taga riksdagens tid i anspråk med ett uppreparande af hvad i detta hänseende måste förutsättas såsom känt af dem, på hvilka ansvaret måste falla, om afgörandet af en för fosterlandet så ytterst viktig fråga som den rörande försvarets ordnande skulle undanskjutas, för att tillfredsställa obefogade rättsanspråk.» Det är sant att ansvaret nog faller på dem som äro närmast vållande, men dessa nio, voro de än dubbelt så många, och dessa aderton, voro de än tio gånger så många, eller hela Andra kammaren, förmå allt för litet att godtgöra hvad de förskyllat i allmän otrygghet, äfven om ingen annan fara deraf skulle uppstå. Men reservanterne hafva ej skunnat vid försvaret för rättsgrunden, utan gått så långt det varit möjligt i tillmöteskommande mot dem som ovilkorligen fordra indelningsverkets afskaffande, i det de vilja öppna tillfället för hvarje särskild rust- och rotehållare att bibehålla sin skatt in natura eller aflösa den efter en rättvis uppskattning. De hafva sagt ut den stora sanningen, att ett allmänt afskaffande af indelningsverket bör grundas endast på militära skäl, och de hafva, med större öppenhetighet än mången kanske önskat, blottat en del af systemets militäriska olägenheter. Ingen kan förbise att äfven olägenheter uppkomma genom antagandet af deras förslag, men svårigheter möta här på alla sidor, och frågan är att välja de minsta. Sannolikt skulle det gå så, att

rust- och rotehålet snart aflöstes i de sådesbärande bygderna af landet men kvarstode längre i skogigare landskaper. Dessa olägenheter har reservanternas förslag för öfrigt till en del gemensamma med den kungliga propositionen.

Endast en reservant från Första kammaren har ovilkorligt förordat bifall till den senare, och han har till fördel för densamma och emot reservanternas anförd de bästa möjliga grunder. Hade detta regeringens arméorganisationsförslag blifvit framställt blott såsom öfvergångsförslag, är det möjligt att det kunnat tillvinna sig ett allmänare deltagande. Det hade varit klokt att antaga det såsom sådant: nu frukta vi att chanserna dertill äro förspilda, och under sådana omständigheter torde så väl regeringens ledamöter i allmänhet och chefen för landtförsvaret i synnerhet böra vara fullt tillfredsställda, om kamrarna skulle kunna förena sig i de fem reservanternas hofsamma och för den närmaste framtiden fullt betryggande förmedlingsförslag.

Hvad folket i detta ögonblick väntar af sina ombud är, icke att de skola organisera ett alldeles nytt försvarssystem — ty det gör ingen representation — utan att de icke skola lemna landet oförsvarat. Vi måste hafva en verkligt öfvad folkbevärning, och för att uppnå detta mål se vi ingen annan utväg än att riksdagen utan vilkor antager kongl. m:ts i allt väsentligt af utskottet tillstyrkta värnepligtslag. Vi hafva redan förut anmärkt våra betänkligheter mot det ovilkorliga uteslutandet af lega och friköpning, hvarigenom arbetsfördelningens grundsats upphäfves och den naturliga friheten att välja lefnadsyrke väsentligen inskränkes, till de obemädlades nackdel. Man har genom den obligatoriska vapenpligten för alla velat åt arméns leder försäkra de bildade klassernas intelligens: det är fara värdt att, såsom en äldre militär nyligen yttrade till oss, en del af denna intelligens endast kommer trossen till godo. Härom läser nu icke vara värdt att tala, men det är en annan punkt som framkallat en tänkvärd reservation, nemligen den s. k. värneskatten, hvilken, utom af absolut fattiga, skall under hvarje af de sju beväringssären utgöras af hvar och en som icke kan

personligt fullgöra sin värnepligt, med minst 3 rdr, men för öfrigt med hälften af det honom såsom bevillning efter 2:dra art. påförda beloppet. Grefve *H. Hamilton* har på ett träffande sätt visat att denna skatt icke bör anses såsom något annat än en lega, och följaktligen aldrig bör stegras öfver den siffra som motsvarar vakansafgiften för en soldatrote, eller 100 rdr. Den rike krymplingens intelligens må ansås aldrig så högt, men det är så godt som en ringaktning mot den fattige att uppskatta den i proportion af den betalandes inkomst.

Lika nödvändigt som antagandet af ny värnepligtslag är bibehållandet tills vidare af den indelta stammen, med hvilken bevärningen skall samöfvas. Det har blifvit mycket ondt sagdt om denna indelta arméns brist på uppfostran och lefnadsvett, hvarigenom det skulle blifva så motbjudande för den besutna landtmannaklassen att med den införlifva sina söner, och knapt en turkisk pascha kunde tala öfver modigare om den fattiga vattenbäraren på Konstantinopels gator än den feodala rotehållareadeln talar om jordtorparens soldaten. Detta bevisar endast sanningen af det gamla ordspråket, att hvar och en är herre öfver sin stackare, och att torparen, statkarlen och alla de som stå nedom den besutne bonden ännu vänta på social rättvisa. Hade det i Andra kammaren funnits ett radikalt parti som gjort skäl för namnet, så hade dessa klasser ej som nu saknat sina målsmän mot bondearistokraterna, men våra s. k. radikaler hafva föredragit att sälja till dem sin förstfödslorätt för en grynvälling — med tre små grynor, eller med andra ord tre utskottsplatser uti. Derföre har allt detta stora prat om landtbrukets tunga af den föreslagna värnepligten blifvit obemött, och derföre fick särskilda utskottet äfven denna egna sammasättning som väckt allmän förvåning. Den högbröstade fjerndelsbonden talar endast om hvad *han* förlorar på förlängda vapenöfningar, men han tänker icke på arbetarens förlust, hvars tid är hans enda egendom, men en egendom hvars värde aftager med åldern, icke på vetenskapsmannen, juristen, läkaren, fabrikanten, för hvilka all tid är pengar, till den grad att hvarje timmes förlust medför tiotals af riksdaler. Men den »frisinnade venstern» har nu en gång för

alla inskrifvit sig såsom sköldbärare åt den nya jordadeln, och de röster äro stumma som skulle föra hela samhällets talan, yrka på bevarandet åt alla klasser af statsverkets i rote- och rusthållshemman intecknade egendom, och hålla det personliga arbetet ilika ära, antingen det utgöres af bonden eller dem som stå under eller öfver honom. Hvilken vacker rol hade ej en upplyst och hederlig radikalism nu haft sig förbehållen, men aldrig har något politiskt parti gjort en fullständigare abdikation.

Vi vilja till slut kasta en hastig återblick öfver riksdagens ställning till försvarsfrågan. Det börjades 1867, under fullständigt yttre lugn och mycken inre nöd, med dessa stora patriotiska fraser som stånden lemnat i arf åt de nya kamrarna, och som dessa hade den svagheten att tillägna sig. »Svenska folkets» *djupa känsla* af uppoffringarnes nödvändighet kostar så litet att föra till torgs, icke ett öre mer än papperet hvar på den tryckes, men uttrycket är så vackert och allmänheten så van dervid, att det skulle väcka uppseende om det saknades i de officiella barangerna. För öfrigt ordades en hel mängd onödigt och onyttigt om lindringar, som icke kunde verkställas, om indelningsverkets »aflösning», hvilket förutsätter att en lösepenning verkliga skulle utgifvas, men ändå talades i samma andedrag om bördornas lika fördelning äfven på öfriga samhällsklasser.

Det hufvudsakliga som stod kvar, sedan skummet af den officiella våltaligheten förflyktigats, var uttalandet att svenska armén borde bestå af stam, innefattande befäl och trupp, samt beväring med en väsentligen utsträckt värnepligt, för hvars ordnande man ansåg att en genomgripande förändring af indelta armén kunde blifva nödvändig. Två år senare afgaf kongl. maj:ts regering förslag såväl till de ifrågasatta lindringarne som till en allmän värnepligtslag, grundad på indelningsverkets bibehållande i modifieradt skick, men riksdagen förkastade lindringarne och ville ej ens taga den föreslagna värnepligten under ompröfning utan i sammanhang med hela arméorganisationen, sedan den likväl förklarar, att just den förändring som skulle betrygga indelningsverkets duglighet, nemligen rekruterings öfvertagande af kronan, stred emot indelningsverkets natur

och därför icke kunde bifallas. Två år senare, efter två ovanligt rika skördar hemma och ett rysligt krig borta, som i grund förändrat maktställningen i Europa och för de mindre staternas bestånd borttagit alla förut gällande rättsgarantier, samlas åter folkets representanter, för att, under påtrycket af omständigheternas trångmål och den allmänna störens otvetydiga fördringar, föra den stora angelägenheten till ett slut, eller åtminstone lägga de säkra grunder på hvilka försvarsverkets bygnad utan vidare tvister skulle kunna uppföras. Hvad gör man nu? Första akten hafva vi redan sett: riksdagens försvarsutskott tillstyrker kamrarna att begagna sig af konjunkturerna och icke antaga någon värnepligt utan fullständigt eftergifvande inom 15 eller 28 år af hela den grundskatt som innehålles i rustningen och roteringen, samt att till stam för beväringen uppsätta en värfvad trupp af 24,000 man, att underhållas till en början med vakansafgifterna, och sedan dessa upphört, med de medel riksdagen möjligtvis dertill behagar anvisa!

Vi behöfva icke närmare karakterisera detta sistnämnda förslag. »De som makten hafva kallas väldige herrar», och det parti i Andra kammaren ur hvilket de nio cheferna utgått har, eller tror sig hafva, makten i det ögonblick förhänget uppgår för andra akten i det historiska skådespelet. Det återstår nu endast att se, om de öfriga godvilligt böja sig för maktspråket. På Första kammaren kan nationen vara säker. Det må läggas denna kammare mycket till last, tröghet och ligkiltighet för nyttiga lagreformer, nog långt drifven betänksamhet vid jemnandet af medborgerliga besvär, möjligen också bristande uppmärksamhet vid behandlingen af andra än de allra största samhällsfrågorna, men bristande fosterländskt sinne har ingen hittills kunnat lägga denna kammare till last, och det är vår förvissning att ingen hädanefter skall kunna göra det. Dess medlemmar egnas, efter hvad man beräknat, tillsammans nära trettiondedelen af all landets roterade jord, men det blir icke de som komma att yrka frihet från roterings- och rustningspliktterna såsom vilkor för åtagandet af det personliga älliggande hvilket som nya tidsförhållanden göra oundgängligt. Andra kammaren har nu sitt eldprof att bestå, och på dess

handlingssätt beror i icke ringa mån, huru anses vara ett verk för sekler eller för ett vida 1866 års representationsreform skall årtionde.

Litteratur.

Riksrådet och Fältmarskalken m. m. Grefve Fredrik Axel von Fersens Historiska skrifter. Utgifna af R. M. Klinkowström, Öfverste. Sjunde delen. Stockholm 1871, P. A. Norstedt & Söner. Pris: 1 rdr 75 öre.

Hos den som nyss åskådat den konstlade patriotiska uppbrusningen hos franska folkrepresentationen och dess sorgliga följder, gör det ett eget intryck att öppna det blad af vår egen historia som förtäljer om ett liknande företag af en ärelysten, äfventyrssökande, popularitetshungrig, i ekonomiskt afseende derangerad enväldsregent, att utan tillräckliga förberedelser kasta sig i krig med en mäktig granne, för att genom oväntade och lysande vapenbragder, om hvilkas utförande man icke hyste ringaste tvifvel, på en gång återvinna den *prestige* man fann sig på väg att helt och hållet förlora. Mellan franska arméns utrustning i Juni 1870 och svenska härens skick om sommaren 1788 skulle åtskilliga slående paralleler kunna uppdragas, och Gustaf III saknade icke sin Leboeuf, som med den mest obesvärade säkerhet förklarade, att allt var i ordning till att i grund krossa den öfvermodiga fienden i hans egen hufvudstad. Hvad en diplomatisk manöver utträttade i Ems till framkallande af en förolämpning, hvarpå en krigsförklaring kunde grundas, det åstadkom på den finsk-ryska gränsen, om man får tro Fersens och hans samtidas berättelser, några utaf Hastfehns soldier, som, utklädde i kossackuniformer, förfärdigade af operaskräddaren i Stockholm, enligt konungens speciella befallning gjorde inbrott på svenska området och brände några bondgårdar. Att utgången för Sverige blef lyckligare än för Frankrike, till och med om man så vill ärofull, har sin förklaring i den oberäddliga patriotismen hos våra krigare och den fullkomliga oberedskapen hos fienden.

Det är kriget mot Ryssland om sommaren 1788 och de deraf härflytande krigshändelserna på Sveriges vestra gräns, samt slutligen den ödesdigra riksdagen 1789, som äro föremål för den gamle aristokrat- chefens skildring i den nu föreliggande

delen af hans skrifter. Om sjelfva krigföringen erhållas inga nya detaljer af särdeles intresse; deremot finnas åtskilliga upplysningar om de diplomatiska negotiationer som föregingo utbrottet, bland annat en kopia af den depeesch som Gustaf III i Januari 1788 lät tillskrifva svenska sändebudet i London baron von Nolcken, och som afsåg att, då Frankrike, fördjupadt i bottenlös skuld och med förkännningar af den annalkande inre krisen, befans föga villigt att fortsätta subsidiebetalningarne, bryta den gamla vänskapen med detta land och i stället förskaffa Sverige understöd af engelska penningar. Underhandlingar om lån öppnades öfver allt med penningemakterna, ehuru utan framgång, och slutligen befans det, att Turkiet, hvars otillförlitlighet i penningssaker hade blifvit till ordspråk, var Sveriges enda allierade. Under sådana omständigheter var det ingen liten konst att, mot den sakkunnige öfverståthållaren och riksrådet friherre Carl Sparres lifliga afstyrkande, förmå rådkammaren att lemna bifall till arméns sammandragande i Finland och flottans sättande i sjön. Men Gustaf III visste råd för allting och förmodade till och med rådkammaren att åtaga sig ansvaret. Icke underligt då, att han i bref till gunstlingen Armfelt, som befann sig i Finland, kunde jubla öfver utgången i uttryck sådana som dessa: »Rådet har bifallit mitt förslag: jag hade fickerna fulla med pappersluntor för att öfvertyga dessa perukstockar, men jag behöfde icke bruka dem.»

Fersen beskriver med vanlig ironi huru utrustningarne bedrefvos. Fotregementen ankommo i forcerade marscher till Ladugårdsgärdet, men utan ekipage och tross; för deras inqvartering var ingenting ordnad, och de fingo ligga flere dagar på gärdet, under bar himmel och utan lifsmedel. Fältartilleriet och positionskanonerna kastades i största förvirring om hvartannat på skutor och fartyg, men det fanns inga hästar till anspannen och inga magasin; man ålade därför i största hast

alla slagtare i Stockholm att midt under junihettan slagta och insalta oxar, medan alla hufvudstadens innevånare uppmanades att baka bröd. Fersen tillägger:

Detta allt oaktadt skröt generaladjutant Toll, att man aldrig i Sverige eller i något annat land sett, på så kort tid, en armé så fullkomligen utrustad, uppådas och gå i fält. Hans förmättna tunga gjorde en parallel mellan Guds underverk uti skapelsen och Gustaf III:s uti krigsskapelsen, och dömdes Guds till ringare än konungens. Han tillika med baron Ruuth, presidenten Munch, baronerne Fabian Wrede, öfverste kammarjunkare, dess broder Otto Wrede, adjutant hos konungen, och kammarjunkaren De Besche med flere gunstlingar, önskade allenast att Gud ville vara neutral, så försäkrade de, att innan slutet af Augusti skulle vår armé vara uti Petersburg och kriget slutadt. Hela skaran af hofungdom uti armén försäkrade, att de af ryska skägg och mustascher skulle göra sig madrasser, med annat föraktligt och otidigt skryt.

Hvem kan vid denna beskrifning låta bli att tänka på den franska chauvinismen jemt 82 år senare? I ett bref från kejsarinnan Katrina till Josef II, hvori brefskrifvarinnan gycklar öfver Gustaf III:s krigiska utstyrel i Gustaf Adolfs kyller och harnesk, omtalas att han vid afresan hade bjudit hofdamerna på frukost i Petershof.

Fersens förnämsta underrättelser från krigsskådeplatsen härledde sig från hans son Axel, den sedermera så sorgligt namnkunnige riksmarskalken. Hans i bilagorna meddelade bref äro fulla af godt vett och manlig öppenhet. Oaktadt sin ungdom — han var då blott trettioårig — hade han till konungen öppet uttalat sig mot kriget. Monarken behagar, efter motgången vid Fredrikshamn, erinra sig drabantkaptenens ord, och förklarar sig förtviflad öfver att icke hafva gifvit dem mera uppmärksamhet. Han förtrodde denna förtviflan åt hvem som ville höra den, liknade sitt öde vid Erik XIV:s och Carl Stuarts, samt umgicks, såsom det troddes, med planer på tronafsägelse. Kom så konspirationen i Anjala. Vid mottagandet af kopian utaf generalmajoren Armfelt's bref till ryska kejsarinnan, hvilken Armfelt sjelf öfversände till konungen, med de underdånigaste försäkringar att han gjort sitt steg till kongl. maj:ts tjenst och fredens befrämjande, var det som han skulle hafva utbrutit i de bekanta orden: »Gud

vare lof, nu är jag räddad.» Det är möjligt att han upprepat dem senare, vid underrättelsen om de danska truppernas infall i Bohus län, såsom man finner uppgifvet i historiska läroböcker. Vid det förnämnda tillfället voro orden karakteristiska och måla på ett högst betecknande sätt både personen och situationen.

Historien om Anjala-konspirationen är ett af de alla besynnerligaste aktstyckena i våra häfder. Den öppenhet hvarmed de sammansvurne gingo till väga, och den ifver hvarom vi nyss berättat hos ledaren att meddela konungen skriftvexlingen med den fiendliga regenten, bevisar bäst att de trodde sig vara i sin goda rätt och att de ansågo det för en samvetspligt att beskydda grundlagen, mot hvars uttryckliga förbud anfallskriget blifvit företaget. Minnet af händelserna under Frihetstiden tycktes äfven binda konungens händer; han fruktade att »stallbrödraskapet» skulle gå öfver till fienden om det ansattes med vapen; man räddade honom att öfverraska Armfelt och sjelf sätta sig i spetsen för finska armén, men han vågade icke ens detta, utan underhandlade med dem om tillgift och syntes nästan vilja påtvinga dem fullständig förlåtelse. Men de ville icke alls detta, ehuru de sågo att svenska armén och båda flottorna, äfvensom de lägre klasserna i Finland, ogillade deras företag. När konungen icke en gång lyckades att få pardonera dem, reste han helt plötsligt hem till Haga igen.

Den sista tredjedelen af 1788 utmärktes af korsande planer, oroliga resor i provinserna och möten med folket — det var Gustaf III:s metod att upphemta plebisciter — underhandlingar med en hel mängd olika makter om fredsmediation, Göteborgs onekligen mästerliga fredande från danskarus infall, och slutligen förberedelserna för riksdagen. Genom händelserna i Finland hade konungen fått ypperliga medel att förhatliggöra adeln, och han lemnade dem icke obegagnade. Förgrunden upptaga emellertid underhandlingarne om freden med Ryssland. Den franska mediationen blef snart öfvergifven, och konungen sökte i Preussens och Englands mellankomst sin räddning ur det kritiska läget. Härom skrifver kejsarinnan Katarina med vanlig malice till kejsar Josef II i ett bref, som utgifvaren tillagt till den fersenska ur-

kundsamlingen: »Ers Maj:t är utan tvifvel redan underrättad att denne furste (Gustaf III), för att kröna sitt verk, nyss kastat sig i armarna på konungarne af Frankrike och Spanien *ensamme*, såsom han säger, för att skaffa honom fred, under det han enständigt uppfordrat konungarne af Preussen och England, också *ensamme*, att åtaga sig mediationen för samma ändamål, och låtit säga konungen af Danmark, sin sväger, att han öfverlemnade åt honom *ensam* att göra sin fred med mig. Samma förslag skall hafva blifvit gjordt till Generalstaterna, naturligen också *ensamma*. Efter som detta icke precis är den kortaste vägen till fred, sluter jag deraf två saker, först att hans svenska majestät icke vill hafva någon fred för egen räkning, för det andra att han vill sätta hela Europa i eld och lågor».

Det var icke roligt för hertig Carl att efter konungen mottaga befälet i Finland, med en tom krigskassa, ett upproriskt befäl, uttömda magasin och barslitna, barfotade trupper. I brist på kommandörullor hade man i högvarteret ingen reda på posteringarne, och hertig Carl nödgades genom cirkulärer till regementena lysa efter dem. Det upptäcktes då, att en postering stått sex veckor på samma ställe utan aflösning och proviant, så att hon var i det allra närmaste utsulten. Emellertid fick hertigen, såsom Fersen säger, »ett stadt, ordentligt och rättrådigt befäl», vann arméns tillgifvenhet, och blef vid sin hemkomst till Stockholm i början af Decem-ber, väl icke såsom konungen, då han fjorton dagar senare återkom från vestra kusten, i sin vagn dragen af borgare till slottet, med dertill särskildt förfärdigade galonerade selar, men i alla fall mycket vänligt mottagen, och det bästa var att dessa ärebetygelser, i hvilka icke polisen hade någon del, »ej heller kostade några penningar».

För enväldiga regenter duger folkrepresentationen egentligen till två saker, att skickligt begagnad upplåsa hat mellan de särskilda samhällsklasserna, och att fylla uttömda kassar. Fersen resumerar ställningen i början af 1789 i följande ord:

Uti detta afseende hade konungen allt sedan 1786 års slut beredt vägen genom oupphörligt smicker med preste-, borgare- och bondestånden uti riket, och upplifvande af

tre stånds hemliga ägg och afund mot ridderskapet och adeln. Det oförståndiga och djerfva steg, uti hvilket general Armfelt med flere chefer och officerare af finska armén hade sig fördjupat under krigets början 1788, befordrade konungens afsigt, retande allmänhetens missnöje emot adel och officerare. En oräknelig mängd tryckta skrifter, verser och visor spriddes öfver hela landet och utropades till salu på alla gator. En stor del nitiska prester höllo oförskämda tal på predikstolarne; biskopar skrefvo herdabref, och uti alla borgarekalas och samqväm höllo borgmästare och borgare försmädeliga tal uti samma stil, nemligen att förklena och vanhedra adel och officerare, framställa dem såsom förrädare, såsom köpta ryssar och skyldige till krigets olyckliga hvälfnigar. Krögar, värds-hus, gästgifvaregårdar och sockenstugor voro uppfyllda af paskiller. Hatet emot adel och officerare fattade djupa rötter uti pöbeln och uti adelns egen betjening. Tryckfriheten var smädaren förbehållen; ingen vederläggning eller upplysning fick tryckas.

Ännu en likhet med det moderna Frankrika, detta skrik på »förräderi» från de lägre ställda klassernas sida, som alltid utgör de okunnigastes härrop under hvarje demagogisk *régime*.

Händelserna under 1789 års riksdag äro allt för väl bekanta för att här erfordra någon skildring, och Fersen vet derom ingenting särdeles nytt att förtälja, efter som han större delen af tiden, jemte ett tjugutal af adelns mest framstående ledamöter, satt häktad på Fredrikshof, om hvilket fängelse han lemnat oss en omständlig beskrifning, som utgör afslutningen af det hela.

Med detta sjunde band är utgifningen af Fersens skrifter fulländad, och dermed ett bidrag gifvet till fäderneslandets historiska litteratur, hvars värde ingen kommande forskare läser vilja förbise. Det har af den offentliga kritiken blifvit yttradt, att större delen af detta arbete endast skulle vara ett paskill mot den snillrike konungen och ett äreminne öfver adeln. Orättvisan af detta omdöme läser knappast erfordra någon vederläggning. Man må säga hvad man vill om denna adel och dess mest framstående chefer, deras hersklystnad, egennytta och förakt för plebejerne; allt detta är sant, och Fersen gör ingen hemlighet af att han kallade Stockholms borgare för »skinubrackor». Men deras fosterlandssinne, tapperhet och pligtkausla stodo öfver allt tvifvelsmål, och Fersen gaf jemte hela sin släkt de vackraste föredömen i dessa med-

borgerliga dygder. Det är en sak till som länder den tidens adel till ovansklig förtjenst, och hvarigenom den i icke ringa grad förtjenar alla kommande tiders tack-samhet: dess medlemmar gäfvos oss dyrbara föredömen i den stora konsten att akta grundlagarne och de konstitutionella formerna, hvilka af demagog-konungen ideligen kränktes. Dessa vanor hafva nu blifvit vår andra natur, och det faller ingen in att grundlagsbuden icke skulle strängt efterleivas, men det var annat den tiden, och äfven hederliga och bildade män för öfrigt lånade sig utan betänkande åt de mest otvetydiga kränkningar af de konstitutionella formerna.

Ovärderliga äro i sanning de bidrag Fersen gifvit till skildringen af tänkesätten och sederna på sin tid, och icke minst de drag hvarmed han omedvetet skildrar sig själf. Han var metodisk i sitt lefnadssätt ända till pedanteri, han indelade sin tid i Fredrikshofs fängelset med regelbundenheten af ett klosterlif; han promenerade under dessa 10 veckor i de två arrestrummen 29 $\frac{3}{4}$ mil, genomläste 36 volumer, somnade och vaknade efter minutvisaren på pendylen, och lemnade derföre också sitt fängelse friskare än någonsin. Han förbjöd sina båda söner att taga afsked ur krigstjensten, emedan han alltid funnit att

unga män, som af politiskt missnöje undandra sig att tjena fäderneslandet, dermed göra sig själfva den största otjenst, på samma gång de gifva ett dåligt exempel. Ehuru personlig motståndare till konungen, höll han sig samvetsgrant på afstånd från hertig Carls högtflygande äregirighet, och afböjde, med en takt som icke är allom gifven, hans påtvungna förtroende. Han var med ett ord en hederlig, rättärdig och dygdig medborgare, om han också saknade den kraft till handling, och den vidsträckthet i politiska vyer, som fordras för utförandet af en genomgripande inflytelse på fäderneslandets öden.

Utgifvaren har all anledning till tillfredsställelse med sitt mödosamma arbete, och redan valet af de högst värderika och upplysande bilagorna skall lända honom till största förtjenst. Det fins deribland saker som fylla stora tomrum i tidens historia, t. ex, drottning Lovisa Ulrikas dagbok, och andra som äro högst karaktäristiska för vissa personligheter, t. ex. de öppenhjertiga och högst kostliga brefven från hertiginnan af Södermanland. Att han derjemte haft tillfälle att ådagalägga en sann pietet mot den högt aktade familj han genom nära släktskapsband tillhör, kan i tänkande och opartiska läsares ögon endast lända honom till berömmelse.

Blick på pressen.

• Då vi i dag upptagit så stor del af vårt utrymme med försvarsfrågan, kunna vi icke, såsom vi önskat, återgifva någon del af de, i synnerhet ur kameral synpunkt förtjenstfulla uppsatser som aftontidningarne i hufvudstaden på senare dagarne innehållit. En annan viktig fråga står ock på dagordningen, nemligen jernvägarne, och vi kunna icke finna att Statsutskottets föreslagna lösning är i alla afseenden den lyckligaste. Stockholmspressen har gjort sig någon möda med att söka upprifva förra riksdagens beslut om Norra stambanans dragning öfver Sala, och det fins visserligen skäl som tala för ett uppskof med bygnaden, till dess man får se om de stora ifrågasatta banorna öfver Sevala och Margrethill komma till utförande. På denna fråga önska vi icke här inlåta oss, och så mycket vi än be-

klaگا att Sala-riktningen fått företräde framför den öfver Sevala, så litet anse vi det önskligt att en följande riksdag, utan särdeles viktiga skäl, öfverändakastar en föregående beslut.

Efter en längre framställning i denna syftning, och en antydning att de 10 miljoner som kunde besparas på Norra stambanan, under den förutsättning att både Tureberg—Sevala och Upsala—Margrethill linierna komma till stånd genom enskild företagsamhet, borde komma Trondhjem—Sundsvallföretaget till godo, yttrar *Aftonbladet*:

Lika litet tillfredsställande synes oss statsutskottets utlåtande beträffande motionerna om de enskilda banorna, hvilka till antalet 21. afseende jernvägar i alla delar af rikets utskottet, med undantag af Carlskrona-banan, — en i strategiskt, men ingalunda i statsekonomiskt afseende viktig bana — affärdas också

utan all motivering med de få ord: »att motionerna icke må till någon åtgärd föranledas».

Den nuvarande gynnsamma tidpunkten för åstadkommande af enskilda jernvägsanläggningar, om den försummas, torde icke snart återkomma; och det vore mer än sorgligt, om riksdagen skulle, lika med statsutskottet, så förlora sig i tvister om sättet för att understödja dem, att resultatet blefve såsom i statsutskottet — intet.

Vida bättre synes oss då ett bifall till k. m:ts proposition, att ett visst belopp, som kunde något ökas utöfver hvad k. m:t ifrågasatt, ställdes till k. m:ts disposition, »att användas till understöd för de enskilda jernvägsanläggningar, hvilka k. m:t med ledning af redan åstadkommen och vidare förväntad utredning kunde pröfva af understöd för tjenta.

Utskottet tillstyrker riksdagen »att vänta en framställning af k. m:t, och att riksdagen sedan bestämmer hvilka jernvägsanläggningar under den närmaste framtiden böra befrämjas».

Hvad angår k. m:ts framställning, så torde man med fog kunna antaga, att denna kommer att grundas på jernvägskomiténs utlåtande; och förmänen af att de enskilda intressena skola vid riksdagen få försöka sina krafter kunna vi ej rätt uppfatta.

Det belopp, som komme att ställas till k. m:ts disposition, blefve sannolikt ej högre, än att dessa enskilda intressen hade tillräckligt att göra, för att vid riksdagarne vigilera sig till något mera; och det kunde visst icke skada, om ett eller annat af dessa intressen genom k. m:t blefve tillfredsstäldt och möjligheten af koalitioner derigenom förminskad. Vi äro icke rätt säkra på att riksdagen alltid varit fullt lycklig i sina jernvägsbeslut; och vi föreställa oss, att dessa beslut, fattade af regeringen, inom de gränser komitén föreslagit, om dessa af riksdagen godkändes, kunde blifva rätt så goda som riksdagens egna.

Hvad angår det af utskottet med en knapp majoritet tillstyrkta, af en mängd reservanter bestridda sättet att medelst ett slags skänk af $\frac{1}{3}$ af anläggningskostnaden befordra enskilda jernvägsanläggningar, så är denna redan mer än tillräckligt bepröfvade metod att inlocka utländska entreprenörer så utdömd af allmänna meningarna att vi icke anse det nödigt att kosta en rad på densamma.

Vi äro temligen böjda att i sak gifva *Aftonbladet* rätt, men deremot tro vi ej att anslagsprincipens olämplighet är så allmänt insedd som önskligt vore, och mången fäst sig allt för mycket vid den eventuella fördelen för staten att få vara med om en liten utdelning, utan att besinna allt det förhatliga trassel staten drager öfver sig, genom att på sätt och vis ingå såsom oprioriterad delegare i alla de banor han på detta sätt understöder. Vi anse derföre, att den reservation mot denna punkt om hvilken fyra af Första kammarens ledamöter i Statsutskottet förenat sig, och i hvars grundsats äfven andra ledamöter instämt, är värd den största uppmärksamhet. Enligt denna borde staten, utan att fränkännas rätten att enligt den kongl. propositionen under vissa omständigheter anvisa anslag utan återbetalningsskyldighet till $\frac{1}{4}$ af anläggningskostnaden, hädaa efter som hittills understödda de större enskilda banorna med lån till högst $\frac{2}{3}$ af anläggningskostnaden. Hvad staten upplånar för detta ändamål skadar enligt vår tanke dess kredit ojemförligt mindre, än om 20 eller 30 små bolag släppas lösa att på den utländska penningemarknaden springa i kapp om små lån på ruinerande vilkor. Samma reservanter hafva i en annan punkt, rörande ifrågasatt understöd för Wexiö Carlskronabanan, utfört denna grundsats i förslag till detaljbestämmelser, som i afseende på billighet och reda lemna föga öfrigt att önska. I alla händelser böra amorteringsvilkoren uppgöras särskildt för hvarje särskildt fall, och vi se ej hvarföre staten, der så syntes lämpligt, icke skulle kunna förbehålla sig rätt till den med lån subvenerade banans besittning utan lösen efter vissa år, t. ex. 70. såsom det af motionärerna om låneanslag för Falu—Krosse-kärsbanan blifvit erbjudet.

Strödda underrättelser.

En vetenskaplig missräkning.

(Forts. fr. föreg. n:o).

Äfven hela följande dag blåste vinden, ehuru något mildrad, rakt emot oss. Jag hörde sjömännen tala om denna storm. De sade sig känna att »Urgent» aldrig genomgått en sådan — knapt hade de själfva gjort det. De atmosferiska effekterna

voro denna dag mycket vackra. Stackmolnen liknade till sin skapnad berg, och deras spetsar voro hvita liksom Alpernas snö. Solnedgångens färgskiftningar voro märkvärdiga — ofantliga sträckningar af den mest lysande gröna färg på den lägre delen af himlahalvvet, medan skyarne högre upp buro en vild eldfärg. Regnbågar ha-

de visat sig äfven hela denna dag, och på aftonen sträckte sig tvärs öfver himlahalvvet från horisont till horisont en synnerligt vacker måuregnbåge. Dess färger voro svaga, men i jämförelse med den mörka botten på hvilken den hvilade var dess glans utomordentlig. Följande morgon befunno vi oss midt för Lissabon, och under natten derpå dublerade vi Cap S:t Vincent. Stormen tycktes åter vilja börja, men den blåste nu med oss och vi färdades framåt med en hastighet af elfva kuop.

Efter att ha beskrifvit ett kort besök i Cadiz, fortsätter prof. Tyndall berättelsen om sjöresan. Det är nu ett nytt fenomen som väckt den lärdes uppmärksamhet, och han beskriver detsamma på sitt vanliga kraftiga sätt. »Jag hade», säger han, »redan förut observerat vattnets fosforescens, men denna var, sedan vi lemnat Cadiz, starkare än vanligt, synnerligen i skummet framme vid bogen. En pyts som kastades ned i vattnet förde med sig ett antal af de små skimrande organismer som förorsaka fosforescensen. Jag tog några i min hand, men vi hade icke tillfälle att göra mera vetenskapliga iakttagelser. Emellertid observerade vi ett annat fenomen, sammanhängande med fosforescensen, som var nytt för de flesta af oss och utomordentligt skönt. Då man stod i fören och såg rakt framåt, syntes på ett afstånd af 120 till 150 fot ifrån fartyget en mängd lysande föremål, med ett slags äfven lysande strömfåra efter sig. rusa emot oss. De skulle kunna kallas sjökometer. Då de hunnit nära fartyget, vände de hastigt om, liksom en komet, då den i sin bana befinner sig närmast solen, placerade sig sida vid sida och höllo jemn fart med fartyget, likt en mängd parallela fåror af ljus. En af dem placerade sig framför de andra, liksom ett slags ledare. Dessa sjökometer fingo allt emellanåt förstärkning af andra. Under stundom rusade ända till sex på en gång emot oss, vände med utomordentlig snabbhet i en skarp kroklinje och höllo oss deretter sällskap. Beträktade man mycket noggrant det som här motsvarade hvad som på himlahalvvet kallas kometens kärna, upptäckte man, att denna utgjordes af en liten fisk. Dessa djurs rörelser genom vattnet framkallade fosforescensen, hvilken, till följd af den benägenhet som ögats nät-

hinna har att en liten stund bibehålla det intryck den erhållit, måste förefalla som en ljusstrimma, ungefär som ett glödande kol, hvilket med hastig rörelse svänges omkring, tyckes framkalla en hel kretslinje af ljus. Hvar och en af de små fiskarne var således, så att säga, insvept i ett hölje af ljus, hvilket, liksom ett klädningssläp af den sort som stora damer fordom begagnade, sträckte sig långt efter den kropp som det tillhörde».

Vi gå här förbi författarens besök i Gibraltar, hans anstalter i Oran på det att hans med teleskop, spektroskop och allt annat som slutar på »skop», beväpnade öga skulle kunna genomtränga så mycket som möjligt af solens hemligheter, och hans missräkning i sammanhang dermed, för att i stället omnämma huruledes den lärde tröstade sig öfver denna missräkning.

Hafvets färg hade redan på utresan intrasserat professor Tyndall, och han köpte derföre i Gibraltar och Cadiz ett par dusin hvita flaskor med glasproppar. Dessa fylles på olika ställen der hafvet var grönt och der det var indigofärgadt med hafsvatten. Detta vatten undersöktes sedan prof. T. återvändt till London. Dervid användes en ny metod. En ljusstråle, som först passerat ett mikroskop, släptes genom det vatten som skulle undersökas, och fick falla in i ett mörkt rum hvarest observatören befann sig. Skyddadt för allt annat ljus blir under ett sådant förhållande observatörens öga ett ytterligt känsligt organ. Är vattnet fullkomligt rent, märkes icke deruti något spår af ljusets passage genom detsamma, men är det uppblandadt med det allra minsta orenlighet, så bildar ljuset genast ett strålnippe, liknande det hvari damkornen synas leka, då solljuset faller in genom en springa. På detta sätt lyckades också professor T. upptäcka att ju mera förorenadt af främmande ämnen hafsvattnet var, desto grönnare hade det varit i hafvet, och ju blåare det hade visat sig derstädes, dess renare visade det sig då det på ofvan beskrifna sätt betraktades genom mikroskopet.

Författaren förklarade derefter huruledes det kommer sig att vattnet visar dessa olika färger — blått och mer eller mindre grönt. Han yttrar dervid: »En purpurfärgad vätska verkar på ett solspektrum

på det sätt att den först utsläcker de gula och gröna färgerna samt tillåter de röda och blå att passera igenom. Blandningen af dessa båda färger är också hvad som utgör purpurfärgen. Emellertid är det icke nog med att denna vätska utsläcker de gula och gröna färgerna, utan den försvagar hela spektrum och genom att göra lagret af den purpurfärgade vätska tjockare genom hvilken ljuset måste passera, innan det faller på den skärm som upptager spektrum, kan man utsläcka allt ljus som intränger i samma vätska. På samma sätt förhåller det sig med en blå vätska och dess verkan på spektrum. Den utsläcker först det röda ljuset (hvilket, såsom bekant, liksom öfriga grundfärger finnes i solljuset) och derefter utsläcker den, allteftersom dess tjocklek tilltager, orange-färgen, gult och grönt. Slutligen finnes blott det blåa ljuset kvar, men äfven detta skulle släckas ut af ett tillräckligt tjockt lager af blå vätska».

»Vi äro nu beredda på förklaringen af vattnets blåa färg. Vattnet angriper alla färgerna i det hvita solljuset, men med olika styrka. Då ljuset faller ned i hafsvattnet utsläcker först, d. v. s. närmast ytan, den röda färgen, medan de öfriga endast försvagas; djupare ned utsläcker orange-färgen, ännu djupare gult, ännu djupare grönt, och om vattnet vore tillräckligt djupt och rent, äfven de olika skiftningarne i blått. Mycket djupt vatten, i hvilket icke finnes främmande ämnen, skulle således vara svart som bläck. Ett reflekteradt skimmer skulle nå oss från ytan af dylikt vatten, liksom från ytan af vanligt bläck, men intet ljus och följaktligen icke heller någon färg skulle komma från vattnet. Dessa vilkor äro approximationsvis uppfyllda i mycket djupt hafsvatten, och därför är äfven detta utomordentligt mörkt. Sådant är äfven fallet i Geneversjön. Den indigofärg som redan omnämns beror dels derpå, att något ljus tillbakakastas vid öfvergången från ett mindre tätt vattenlager till ett tätare, och dels derpå att vattnet aldrig är fullkomligt rent från främmande ämnen, hvarigenom ljuset hindras att tränga så djupt ned att det fullkomligt utsläcker. En alldeles likartad effekt framkallas på de schweitziska glacierna. Isen är der ovanligt tät, och till följd af frånvaron af alla ojämnheter och

bubblor i densamma, är det intet som hindrar ljuset att intränga i dess massa tills alla strålar bli utsläckta. Följaktligen synes isen i dessa glaciärer på de ställen der den är fullkomligt klar, vara svart som beck».

»Det återstår nu att förklara hafvets gröna färg, der det innehåller en större mängd af främmande ämnen. Här ha vi åter att bygga på experimenternas säkra grund. Jag tog en stark hvit porslinstallrik, band den säkert fast vid en trettio famnar lång lina och lät utkasta den likt en logg från fören af fartyget. Sjelf hade jag min plats i en båt som hängde ut från fartyget långt akterut. Jag såg att ju mera tallriken sjönk, desto mera antog han en grönaktig färg, och detta äfven på de ställen der hafvet hade en djup indigofärg. Då tallriken befann sig som allra djupast ned i vattnet, var den, der hafvet var indigofärgadt, ännu alltid grön ehuru nu med en liten anstrykning af blått».

Men huru skall detta fenomen kunna ställas i förbindelse med de i vattnet befintliga små främmande ämnena? Man behöfver för detta ändamål blott antaga att tallriken medan den befann sig i vattnet blifvit förminskad tills den nått en nästan mikroskopisk litenhet. Den skulle naturligtvis i detta fall visa samma fenomen som den stora tallriken och till ögat sända en grön ljusstråle. Om tallriken, i stället för att vara en sammanhängande massa, blifvit mald till ett tillräckligt fint stoft och i denna form kastad ut i det klara sjövattnet, så skulle den äfven nu sända grönt ljus till ögat. Förhållandet är också, att de främmande ämnen som, enligt den i London företagna undersökningen, förefinnas i det vatten som visat sig grönt i hafvet, verka på alldeles samma sätt som tallriken, då den utkastades i hafvet. Och på detta sätt tror jag att den gröna färgen på hafsvatten är fysiskt förbunden med de ämnen som det innehåller».

Som man finner, har den lärde professorn lyckats trösta sig öfver sin misräkning, och om han också icke kommit några af solens hemligheter på spåren, så har dock hennes dotter, ljuset, måst för hans forskande blick afslöja en del af sina förut okända egenskaper.

En indisk saga. En resande berättar en saga om orsaken hvarför vattnet i en dam, hvilken finnes vid ett hindutempel i Madura, och som kallas Guldlotusdammen, för närvarande är så beskaffadt och rent af giftigt, att ingen lefvande varelse kan dricka det ännu mindre lefva deri. Vi återgifva här sagan, som utgör ett godt prof på den hinduiska fantasiens yppiga rikedom. »Fråga en bramin», säger den resande, »om orsaken hvarför icke i denna dam finnes något af dessa heliga djur på hvilka eljest vattensamlingarne vid templen bruka vara så rika, och han skall icke stå i förlägenhet för svar. Så vidt ni icke har pretentioner som icke öfverensstämma med en resandes karakter, så skall ni finna er tillfredsstäld. Så här låter förklaringen. En stork med hvita fjädrar satt en dag på sin ena fot vid guldlotusdammen, hvilken då hade det klaraste vatten i Indien, och tänkte melankoliskt på lifvets bedröflighet. En helig botöfware, som gjort en pilgrimsfärd till templet, badade sig vid stranden och vred, i det han steg upp ur vattnet, sitt långa skägg för att torka det. Men hvarje droppe som föll ur detsamma förvandlades till vackra silfverglänsande fiskar, som föllo ned i vattnet och började att lustigt simma omkring. Hungern tvang storken att gång på gång öppna och åter sluta sin stora näbb, så att det lät som om man slagit tvenne klappräd emot hvarandra. En meniska skulle icke kunnat motstå en sådan frestelse, men den kloke fågeln aktade sig väl för att vanhelga det heliga stället genom att sluka några af de vackra fiskarne. Allt hvad han gjorde var, som sagdt, att han klipte med näbben. Guden Schiva, som åsatt detta skådespel och tvärtemot sin vana vaknat i godt humör från sin middagssömn, ausåg sig icke kunna låta en dylik återhållsamhet bli utan sin belöning. Jorden var icke värdig att behålla en sådan fogel, och han förde honom följaktligen till sitt paradys. »Hvad begär du?» frågade himlarnes herre; »tala, och din önskan skall bli hörd». Den lika ödmjuka som återhållsamme fogeln gjorde den ganska praktiska reflektionen, att någon annan stackars hungrig stork måhända skulle bli utsatt för samma frestelse, om guldlotusdammen alltid vore befolkad med så aptitliga fiskar, och måhända till sitt eviga förderf icke ha samma kraft att motstå en hungrig mages qual. Han bad der-

före Schiva, att det heliga vattnet i Madura icke vidare skulle bli beboeligt, och denna önskan villfors enligt gudens löfte. Derföre finnes icke mer någon lefvande varelse i Guldlotusdammen».

En hippopotamusunge. Man har sorg i Zoological Gardens i London. Det ryktbara hippopotamusparets enda arfvinge derstädes dog för några veckor sedan af tvinsot. Allt ifrån sin födelse var djuret svagt och förlorade under sista tiden både lust och förmåga att förtära den föda som naturen genom modren erbjöd det. Under de sista dagarne besöktes hippopotamusungen af en mängd personer, som ville kasta en afskedsblick på densamma, och af en bland dessa, som genom fönstret till det observatorium hvarifrån man på vördnadsfullt afstånd beskådar dessa djur, tagit dem i betraktande, beskrivas mor och son på följande sätt. Modren, som är 12 fot lång, låg med sitt ofantliga hufvud alldeles platt på marken. Ungen låg i ett hörn med sin nos intill modrens. Han var 4 fot lång och skulle varit omkring 15 tum hög, ifall han stått upprätt. Han hade mycket tycke af ett stort fett svin. Hans färg påminde på de flesta delar af kroppen närmast om mörk mahogny. Hufvudet liknade en kalfs. Pannan, liksom hela främre delen af hufvudet, såg ut som hade den varit bestruken med någon svart fernissa. Ett kalfhufvud af kautschuk skulle gifva en god idé om det intressanta djurets utseende.

<i>Innehåll:</i>	Sid.
Riksdagen och rikets försvar	225.
Litteratur:	
Fersens Historiska Skrifter VII.	233.
Blick på pressen	236.
Strödda underrättelser:	
En vetenskaplig missräkning m. m.	237.

Anmälan.

Prenumeration å **Samtiden** kan ske på postkontoren, hos bokhandlarne och i Stockholm på utdelningsställena för tidningar. Priset för $\frac{3}{4}$ år 7 rdr 50 öre, halfår 5: 50, kvartal 3 rdr, postarvodet för landsortsprenumeranter inberäknadt.

OBS. *Alla meddelanden rörande Veckoskriften ställas till Expeditionen af Samtiden, N:o 28 Norra Smedjegatan, kontoret 1 tr. upp.*